

УДК 323.28:378(485)

*С. С. Кудінов**кандидат юридичних наук, здобувач
Національної академії Служби безпеки України*

СУТНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ БОРОТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ

Постановка проблеми. Постіндустріальна, або інформаційна, фаза розвитку суспільства, що прийшла на зміну індустріальній як основний ресурс, висуває нагальну потребу володіти знаннями, якими визначається конкурентоспроможність не тільки суб'єктів економічної системи, але і технологій управління соціальними системами, у тому числі використовуваними в реалізації агресивно-маніпулятивних технологій і гібридних війн.

На додаток до технологій війн індустріальної епохи, заснованих на фізичному протистоянні протиборчих сторін, у війнах постіндустріального періоду широко використовуються соціально-інформаційні технології, провокації соціальних конфліктів, основу яких складають інформаційні та інші нематеріальні активи й інтелектуальний капітал – як значущі компоненти (які впливають на ефективність) у складі потенціалу загроз або системи захисту від них.

Одним із перспективних напрямів формування стратегій протидії гібридним викликам може бути своєрідний композитний стиль (складний, змішаний, що відрізняється поєднанням елементів інших стилів) формування симетричної відповіді. Йдеться не тільки про формування стратегій протидії незаконним збройним формуванням, диверсійно-розвідувальним та терористичним групам і організаціям, а й урахування їх соціального резонансу, вірніше проведення цілеспрямованого, контрольованого, свідомого процесу, у результаті якого з'являються добре продумані стратегії, які враховують, прогнозують та за необхідності формують за допомогою спеціальних інформаційних операцій реакцію не тільки місцевого населення, а й думку громадськості, геополітичних гравців, блогосферу та інші елементи інформаційного середовища [1]. Безумовно, формування й реалізація інноваційних стратегій боротьби з тероризмом та супутніми йому викликами потребує відповідного рівня інтелектуального забезпечення: розробки, перевірки, впровадження та корегування системи наукових знань щодо можливих, в будь-який спосіб, шляхів вдосконалення протидії терористичній злочинності, інноваційних можливостей та компетенцій суб'єктів боротьби з тероризмом. Інтелектуальне забезпечення антитерористичної діяльності щільно пов'язане з цілим комплексом наук та системою їх трансформації у відповідні компетенції [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведений нами аналіз наукових робіт з проблеми тероризму, розроблених за останні 20 років у нашій країні і за кордоном з різних спеціальностей, показує, що в них досліджуються правові, політичні, філософські, соціологічні, культурологічні, філологічні аспекти терористичної діяльності. У цих роботах питання забезпечення антитерористичної діяльності розглядається факультативно, без належної глибини та системності, характерних для досліджень, результати яких затребувані практикою. Незважаючи на актуальність питання боротьби з тероризмом, інтелектуальне забезпечення механізмів протидії та функціонування суб'єктів боротьби з тероризмом як наукова проблема на рівні фундаментальних теоретичних досліджень майже не розглядалася. На нашу думку, такий стан спричиняють, з одного боку, усе ще недостатнє з'ясування сутності самого процесу формування теророгенності соціальних систем та алгоритмів протидії на рівні нейтралізації загроз терористичного характеру, а з іншого – скудність інтелектуального забезпечення інноваційного розвитку системи боротьби з тероризмом та хибність уявлення про дієвість фізичної протидії тероризму як соціальному процесу, на відміну від терористичної діяльності, де антитерористична операція – єдиний дієвий засіб боротьби.

В умовах гібридно-інформаційних загроз, боротьба з тероризмом набуває ознак інтелектуального інструменту соціального маркетингу, який вимагає високого рівня спеціальних знань та компетенцій. Обґрунтування необхідності постійних інтелектуальних інвестицій для системи боротьби з тероризмом й зумовило мету цієї статті.

Виклад основного матеріалу. Як вважають деякі вчені, зараз ми перебуваємо в стані четвертої світової війни, епіцентром якої є Україна, яка бере відлік з 1991 року – часу завершення холодної війни. Офіційно її ніхто не оголошував. У цьому її відмінність від Першої (1914–1918 рр.), Другої (1939–1945 рр.) і навіть «холодної війни», яку іноді називають Третьою (1946–1991 рр.). Формальним початком останньої вважається виступ колишнього прем'єра Великої Британії Черчилля (1946 р.), коли він оголосив «хрестовий похід» союзу англомовних націй проти Радянського Союзу [3, с. 89, 11]. По суті, нова світова війна – це не «гаряча» війна у сенсі протиставлення її «хо-

лодній». Дослідники визначають цей клас війни як «консцієнтальну» війну (від латинського *conscientia* – свідомість). Це узгоджена за цілями, завданнями, місцем і часом система інформаційно-пропагандистських і психологічних заходів, що проводяться із застосуванням засобів масової інформації (ЗМІ), культури, мистецтва та інших (психотропних, психотронних) засобів протягом тривалого часу за ретельно розробленим сценарієм. Предметом ураження в консцієнтальній війні є свідомість окремої людини, соціальних груп і населення країн. Ця війна підняла тероризм до рівня головної зброї тому, що він являє собою екстремальну, вкрай девіантну соціальну діяльність, оптимальну технологію перетворення суспільства відповідно до ідеалів суб'єкта терористичної діяльності, яка реально демонструє свої можливості впливу на свідомість за допомогою залякування [4, с. 8–10].

У зв'язку із сутнісними відмінностями сучасних інтелектуально насичених технологій ведення війн від традиційних для ефективного функціонування системи антитерористичного захисту необхідна зміна принципів і моделей антитерористичної діяльності, формування інноваційно-креативного мислення, нових концепцій, теорій, методів та технологій інноваційного розвитку.

Інноваційний процес – це вмотивований, цілеспрямований і свідомий процес зі створення, освоєння, використання й поширення сучасних (або осучаснених) ідей (теорій, методик, технологій тощо), актуальних та адаптованих для цих умов, що відповідають певним критеріям. Він спрямований на якісне поліпшення системи протидії тероризму і припускає зміну деяких традиційних поглядів із позиції нововведення. Результатом інноваційних процесів є використання нововведень як теоретичних, так і практичних, а також тих, які утворюються на стику теорії й практики [5].

Технологічні інновації в контексті означеної теми – це нові способи, стратегії та технології протидії тероризму.

Методичні освітні інновації – це інновації у сфері методики навчання й виховання, організації навчально-виховного процесу. Особливість подібних інновацій у тому, що є нагальна потреба у просвітницькій діяльності стосовно не лише спеціального контингенту суб'єктів боротьби з тероризмом, а й усього суспільства. Від успішності такої діяльності залежить здатність протистояти хибним впливам на підсвідомість, якість позиціонування алгоритмів соціального управління та стратегій протидії тероризмові.

Організаційні нововведення стосуються освоєння нових форм і методів організації протидії тероризмові, а також інновацій, які передбачають зміни співвідношення сфер впливу (як по вертикалі, так і по горизонталі) структурних підрозділів,

соціальних груп чи окремих осіб. Зокрема, питання участі недержавних структур, окремих осіб та організацій в системі боротьби з тероризмом.

Управлінські нововведення зачіпають структуру, методи управління системою протидії тероризму.

Соціальні нововведення виявляються у формі активізації людського фактора шляхом розроблення та впровадження системи удосконалення політики оцінки результатів праці системи стимулювання.

Юридичні інновації – це нові та змінені закони й нормативно-правові документи, що визначають і регулюють процес протидії тероризму.

Загальний позитивний ефект досягається за рахунок різних груп інновацій, що враховують запити суспільства, та вирішальних перспективних завдань у галузі виховання молодого покоління.

Еволюційний перехід в розвитку системи протидії тероризму від стадії пасивного очікування терористичних проявів до інноваційного розвитку вимагає зміни методологічного підходу до дослідження і регулювання цього процесу: від лінійно-рівноважного підходу, який розглядає боротьбу з тероризмом як залежний від навколишнього середовища пасивний процес, до синергетичного, що забезпечує його інтерактивну взаємодію з середовищем – соціальною системою.

Синергетичний підхід до регулювання інноваційного розвитку суб'єктів боротьби з тероризмом дозволяє інтегрувати цілеспрямовані державні зусилля з її підтримки та регулювання зі створенням умов для її самоорганізації та саморозвитку на основі міжсуб'єктної взаємодії, що включає кооперацію не тільки між структурами суб'єктів, але і державними інститутами, структурами системи освіти і науки, інститутами громадянського суспільства тощо [6].

У таких умовах, безсумнівно, менеджмент знань змінює всі традиційні принципи, підходи та моделі розвитку конкурентоспроможного військового та консцієнтального (гібридного) протистояння протиборчих сторін, за рахунок використання нових видів агресій, в яких основну питому вагу починають займати нематеріальні активи (соціально-політичні, технологічні, інформаційні, фінансові тощо), які є наслідком ефективного використання інтелектуального капіталу держави (соціальної системи). Отже, зростає роль ефективного управління інтелектуальними ресурсами, їх переважаюче становище в загальній системі забезпечення національної безпеки. Все це зумовлює необхідність інтелектуалізації системи боротьби з тероризмом і в тому числі її військового складника, що виражається не тільки в тому, що основним продуктом антитерористичної діяльності все частіше виступає інтелектуальний і високотехнологічний продукт (інформаційні, соціаль-

но-психологічні, медійні та інші маніпулятивні технології, інформаційне забезпечення, техніки провокації соціальних конфліктів, гібридних воєн тощо), але і в тому, що суспільство стає активним учасником цих процесів, використовуючи власний інтелект і можливості віртуальних спільнот та соціальних мереж. При цьому такі можливості однаково ефективно використовуються як в інтересах агресії і технологічного тероризму, так і для захисту від них. Наприклад, Агенція національної безпеки США в рамках розробленої ними програми MYS TIC отримала не тільки можливість записувати всі телефонні розмови на території цілої країни і зберігати їх протягом тривалого часу, а й обробляти в автоматичному режимі їх зміст з метою контекстного пошуку ознак належності до терористичної або іншої протиправної діяльності.

Інтелектуалізація системи боротьби з тероризмом створює умови для зростання ролі освіти як основи формування і розвитку інтелектуальних ресурсів, створення та трансферу нових знань в практику. Система освіти неминуче інтегрується зі спецслужбами, що сприятиме більш ефективному обміну знаннями, впровадженню більш досконалих наукових методів антитерористичного захисту, зростанню антитерористичних компетенцій не тільки фахівців системи боротьби з тероризмом, а й громадянського суспільства.

У міжнародній практиці під інтелектуальним потенціалом розуміється інтегральний показник, що вимірює вплив знань на рівень матеріального добробуту людей, відповідно, в контексті тематики нашого дослідження – на рівень їх безпечного співіснування [8].

Інтелектуальний потенціал – це знання, інформація, досвід персоналу управління, організаційні можливості, інформаційні канали, які він використовує у своїй діяльності. Особливість людського потенціалу полягають у тому, що він є результатом взаємодії людей один із одним, людей та інформаційних ресурсів, а також людей і елементів фізичного капіталу в процесі поточної діяльності.

Інтелектуальний потенціал системи боротьби з тероризмом можна умовно розділити на два основні складники – людський потенціал і організаційний потенціал. Своєю чергою організаційний потенціал можна розділити на внутрішні елементи і зовнішні відносини.

Людський потенціал – та частина інтелектуального потенціалу, яка має безпосереднє відношення до людей. Це знання, практичні навички, творчі та розумові здібності людей, їх моральні цінності, культура праці.

Організаційний потенціал можна розділити на зовнішні відносини і внутрішні елементи. Зовнішні відносини – це відносини на рівні соціальних систем та елементів. Внутрішні елементи органі-

заційного потенціалу – це культура організації міжсуб'єктної та мережевої взаємодії, організаційна структура, комп'ютерні та адміністративні системи. Важливу роль у структурі інтелектуального забезпечення антитерористичної діяльності відіграє інфраструктура, під якою розуміється сукупність допоміжних споруд, будівель, систем і служб, необхідних для генерування, накопичення та обміну знаннями, створення можливостей оперативного і безперервного доступу до них, що забезпечить відтворення, розвиток та ефективно використання інтелектуальних ресурсів країни.

Поняття «інтелектуальний потенціал системи боротьби з тероризмом» можна розглядати як у вузькому, так і в широкому сенсі. У вузькому сенсі – це можливість системи відтворювати і реалізовувати науково-технологічні нововведення у сфері боротьби з тероризмом, які будуть використані. Інтелектуальний потенціал в широкому сенсі – сукупність здібностей суб'єктів боротьби з тероризмом, людини, суспільства створювати унікальні досягнення в галузі науки, техніки і в духовно-моральній сфері, спрямовані на безконфліктне існування соціальних систем та їх елементів.

Результатом інвестицій в інтелектуальні ресурси є людський капітал (знання та навички працівників), який у сукупності з загальними компетенціями та здібностями організації перетворюється на інтелектуальний капітал, що дозволяє створювати нематеріальні активи. Система освіти повинна стати ключовим інтегратором інтелектуального та інноваційного забезпечення суб'єктів боротьби з тероризмом. Для ефективної реалізації цього завдання повинні змінитися відносини між системами освіти і суб'єктами боротьби з тероризмом, які на даний момент роз'єднані і розвиваються незалежно, автономно, що стримує процеси інтелектуалізації та інновації загальнодержавної (загальнонаціональної) системи безпеки. Це зумовлено не тільки потребою у фахівцях з високою професійною підготовкою, а й можливістю формування ними нових знань і втілення їх в інновації, які відповідають потребам системи боротьби з тероризмом [6, 12].

Вважаємо, що інноваційні концепції протидії тероризмові вимагають формування нового підходу до проблеми розвитку людини, оскільки результат сучасної антитерористичної операції залежить не тільки від рівня фахової майстерності співробітників спеціальних підрозділів, а й від поведінки та реакції цивільного населення. Організація та проведення просвітницьких та практично-навчальних заходів з метою підготовки населення до дій в умовах терористичного акту мають на меті зменшення ризику виникнення непрямих жертв терористичного акту, тобто таких, що постраждали від інших обставин, наприклад тих, що супроводжують антитерористичну опе-

рацію. Їх ефективність визначається насамперед вдалим симбіозом професіоналізму спеціальних підрозділів та обізнаності й певного досвіду анти-терористичних дій з боку цивільного населення.

Інноваційна діяльність в сфері боротьби з тероризмом має бути насамперед націленою на створення системи знань, навичок і умінь у сфері протидії тероризму (профілактика тероризму, боротьба з ним, мінімізація і (або) ліквідація наслідків прояви тероризму) з урахуванням масштабу загроз та ризиків. Формування гармонійно розвиненої та підготовленої особистості, здатної протистояти гібридним викликам сучасного тероризму, і, що особливо актуально, підготовка висококласного фахівця в галузі боротьби з його проявами є першочерговими завданнями для національної безпеки.

Отже, з огляду на актуальність проблеми антитерористичної підготовки населення та з метою її вирішення пропонується розробити зміст і спеціальний механізм впровадження навчальних програм з антитерористичної підготовки населення в системі підвищення кваліфікації керівників та інших категорій працівників державних органів, установ, підприємств та організацій, а також у системі вищої та середньої освіти.

Така система спеціальної освіти, складником якої є антитерористична підготовка, характерна для моделі «воєнізованого суспільства» в Ізраїлі й охоплює практично все населення країни. В умовах подій, які відбуваються в Україні, ізраїльська модель антитерористичної підготовки є, на нашу думку, найбільш прийнятною. Саме цей фактор необхідно враховувати під час реалізації державної політики формування загальнозначущих (ключових) компетенцій для випускників закладів вищої освіти у галузі знань «Військові науки, національна безпека, безпека державного кордону» та «Цивільна безпека». Аналогічні програми (спеціальні курси) слід впроваджувати у навчальних закладах з підготовки як фахівців суб'єктів боротьби з тероризмом, так і цивільного населення. Тема особливо актуальна в межах реалізації курсу «Безпека життєдіяльності» в навчальних закладах та серед об'єктів різних форм власності.

Висновки. Основним стримуючим розвиток інтелектуальних інвестицій для системи боротьби з тероризмом в умовах конспіраційних та інших гібридно-інформаційних загроз моментом можна вважати відсутність взаємодії і, як наслідок, довіри між системою науки і освіти та системою боротьби з тероризмом для здійснення зустрічного технологічного трансферу. Її подолання можливе тільки за умови реалізації комплексної державної політики, спрямованої на розвиток умов, що сприяють відтворенню та ефективному використанню

інтелектуальних ресурсів. Отже, для реального переходу на інноваційний шлях протидії загрозам терористичного характеру в країні повинні бути створені специфічні умови, включаючи розвиток інституційного середовища, інноваційної та відповідної інфраструктури, каналів інтелектуального забезпечення системи боротьби з тероризмом.

Інноваційна діяльність в сфері протидії тероризму має бути передусім націленою на створення системи знань, навичок і умінь у сфері протидії тероризму (профілактика тероризму, боротьба з ним, мінімізація і (або) ліквідація наслідків проявів тероризму) з урахуванням масштабу загроз та ризиків.

Література:

1. Леонов Б.Д., Рижов І.М. Композитна стратегія протидії мережевим та гібридним викликам сучасного тероризму. *Правова інформатика*. 2015. № 1(45). С. 68–74.
2. Кудінов С.С., Рижов І.М., Авілова Н.О. Тероризм як об'єкт наукового дослідження: проблеми й перспективи. *Науковий вісник НА СБ України*. 2015. № 55. С. 149–158.
3. Рижов І.М., Кудінов С.С., Івахненко О.А. Основи антитерористичної безпеки соціальних систем: монографія. К.: Кафедра, 2017. 212 с.
4. Тероризм: определения и сущность: монографія / [А.В. Коростыленко, Б.Д. Леонов, И.Н. Рыжов и др.] под общ. ред. В.В. Крутова, И.И. Мусиенко, В.А. Глушкова. К.: Центр уч.-науч. и науч.-практ. изданий НА СБУ. 2014. 192с.
5. Рижов І.М. Базові концепти моніторингу тероризму: [монографія] / І.М. Рижов. К.: Наук.-вид. від-діл НА СБ України, 2012. 246 с.
6. Фурман А.В. Модель повноцінної інноваційної діяльності в освітній сфері суспільства. *Освіта і управління*. 2005. Т. 8. № 3–4. С. 24–37.
7. Лапаев С.П., Есенбаева А.А. Сущность и классификационный состав интеллектуального потенциала. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/suschnost-i-klassifikatsionnyy-sostav-intellektualnogo-potentsiala> (дата звернення: 11.09.15). Назва з екрана.
8. Сенченко О. Структури, засоби і моделі застосування конспіраційної зброї в системі соціальних комунікацій. *Вісник Книжкової палати*. 2014. № 7. С. 1–6.
9. Слипченко В.И. Войны нового поколения: дистанционные бесконтактные / Владимир Слипченко; ОЛМА медиагрупп. Москва: ОЛМА-Пресс Образование, 2004. 380 с.
10. Тулаев Павло: Солодка війна, або В чому сутність Четвертої світової. URL: <http://personal.in.ua/article.php?id=321> (дата звернення: 15.09.15). Назва з екрана.
11. Мусієнко І.І., Рижов І.М., Сігарьов С.С. Антитерористична компетенція як фактор національної безпеки України. *Науковий вісник НА СБ України*. 2015. № 55. С. 149–158.
12. Рижов І.М., Кудінов С.С. Проблемні аспекти інтелектуального забезпечення інноваційного розвитку боротьби з тероризмом. *Науковий вісник НА СБ України*. 2015. № 58. С. 115–121.

Анотація

Кудінов С. С. Сутність та перспективи інноваційного розвитку державної системи боротьби з тероризмом. – Стаття.

У статті обґрунтовано необхідність та особливу актуальність інтелектуальних інвестицій для системи боротьби з тероризмом в умовах гібридно-інформаційних загроз. Зазначено, що одним із перспективних напрямів формування стратегій протидії гібридним викликам може бути своєрідний композитний стиль формування симетричної відповіді.

Розглянуто передумови інтелектуалізації системи боротьби з тероризмом та зростання ролі освіти як основи формування і розвитку інтелектуальних ресурсів, створення та трансферу нових знань в практику. З урахуванням того, що система освіти неминуче інтегрується зі спецслужбами, порушене питання сприятиме ефективнішому обміну знаннями, впровадженню досконаліших наукових методів антитерористичного захисту, зростанню антитерористичних компетенцій не тільки фахівців системи боротьби з тероризмом, а й громадянського суспільства в цілому.

Доведено, що інноваційні концепції протидії тероризму вимагають формування нового підходу до проблеми розвитку людини, оскільки результат сучасної антитерористичної операції залежить не тільки від рівня фахової майстерності співробітників спеціальних підрозділів, а й від поведінки та реакції цивільного населення.

Ключові слова: тероризм, антитерористична безпека, інтелектуальні інвестиції, інтелектуальний потенціал, соціально-інформаційні технології.

Аннотация

Кудинов С. С. Сущность и перспективы инновационного развития государственной системы борьбы с терроризмом. – Статья.

В статье обоснована необходимость и особая актуальность интеллектуальных инвестиций для системы борьбы с терроризмом в условиях гибридно-информационных угроз. Отмечено, что одним из перспективных направлений формирования стратегий противодействия гибридным вызовам может быть своеобразный композитный стиль формирования симметричного ответа.

Рассмотрены предпосылки интеллектуализации системы борьбы с терроризмом и возрастание роли образования как основы формирования и развития интеллектуальных ресурсов, создания и трансфера новых знаний в практику. С учетом того, что система

образования неизбежно интегрируется со спецслужбами, поставленный вопрос будет способствовать более эффективному обмену знаниями, внедрению более совершенных научных методов антитерористической защиты, росту антитерористических компетенций не только специалистов системы борьбы с терроризмом, но и гражданского общества в целом.

Доказано, что инновационные концепции противодействия терроризму требуют формирования нового подхода к проблеме развития человека, поскольку результат современной антитерористической операции зависит не только от уровня профессионального мастерства сотрудников специальных подразделений, но и от поведения и реакции гражданского населения.

Ключевые слова: терроризм, антитерористическая безопасность, интеллектуальные инвестиции, интеллектуальный потенциал, социально-информационные технологии.

Summary

Kudinov S.S. The essence and prospects of innovative. – Article.

The article substantiates the necessity and special relevance of intellectual investments for the system of combating terrorism in the context of hybrid information threats. It was noted that one of the promising areas for the formation of strategies to counter the hybrid calls could be a kind of composite style of forming a symmetric response.

The prerequisites for the intellectualization of the anti-terrorism system and the increasing role of education as the basis for the formation and development of intellectual resources, the creation and transfer of new knowledge into practice are considered. Given that the education system inevitably integrates with the special services, the question posed will contribute to a more effective exchange of knowledge, the introduction of more advanced scientific methods of antiterrorist protection, and the growth of antiterrorist competences not only of specialists in the anti-terrorism system, but also of civil society in general.

It is proved that innovative concepts of countering terrorism require the formation of a new approach to the problem of human development, since the result of a modern antiterrorist operation depends not only on the level of professionalism of the staff of special units, but also on the behavior and reaction of the civilian population.

Key words: terrorism, anti-terrorism security, intellectual investments, intellectual potential, social information technologies.